

NOTA SOBRE L'OBRA DE TRINITAT SAIS I PLAJA, PRIMERA METGESSA GIRONINA (1878-1933)

Jacint CORBELLA i CORBELLA
Edelmira DOMENECH i LLABERIA

Trinitat Sais i Plaja és la primera metgessa originària de les comarques de Girona, si més no en els temps moderns. Llicenciada en medicina a la facultat de Barcelona l'any 1903, consta com a la vuitena dona que va obtenir aquesta llicenciatura a Catalunya (1). Va exercir intensament la professió fins a la seva mort l'any 1933 i féu una tasca interessant principalment en el camp de la divulgació sanitària i de la conscienciació sobre els drets socials de la dona.

DADES BIOGRÀFIQUES

Trinitat Sais va néixer a la Bisbal d'Empordà el 22 de juliol de 1878 (2). Estudià magisteri, guanyant aquest títol a Barcelona l'any 1893. Féu el batxillerat a l'Institut de Figueres, graduant-se, amb Premi Extraordinari de Batxillerat, l'any 1896 (3). Cursà els estudis de medicina a Barcelona entre els anys 1896 i 1903, en que es llicencià (4).

Una germana seva, Delmira Sais i Plaja, nada també a la Bisbal el 1875, va seguir una activitat relativament paral·lela. Es féu mestra l'any 1892 a Barcelona i llevadora el 1901, va estar un temps a Buenos Aires i exercí durant molts anys a la Bisbal (5). La mare d'ambdues, Teresa Plaja i Bós, igualment bisbalenca, també va fer els estudis de llevadora, graduant-se a Barcelona l'any 1882 (6).

De seguida va iniciar una tasca com a metgessa pràctica molt activa, dedicant-se principalment a la tocoginecologia i la pediatria i exercí també la medicina general. Va tenir durant tota la seva vida la consulta, i domicili, al carrer de Pelai núm. 10 de Barcelona (7). Fou la metgessa amb activitat pràctica més intensa en el seu temps a Catalunya.

En els primer anys va col·laborar bastant activament en una revista feminista poc coneguda, "La Mujer Moderna". La publicava a Manresa, on el seu marit tenia una farmàcia, Sofia Quer, mare de Pius Font i Quer, que havia de ser un botànic de primer nivell a Catalunya. També va col·laborar a "Feminal", i a la premsa diària en articles de divulgació sanitària (8).

L'any 1910 va participar molt activament en les tasques d'organització del Primer Congrés Espanyol de la Tuberculosi. Fou vice-presidenta del Comitè de Dames, però la seva activitat no fou només de tipus representatiu sinó que, per la seva professió mèdica, col·laborà també en les tasques científiques (9).

Aquest mateix any 1910 li fou premiada una "Cartilla de vulgarización higiènica". Per un estudi sobre "Cooperativas sanitarias y vitales para el proletariado: organización práctica" la Societat Econòmica d'Amics del País li concedí un premi i una medalla (10).

Va contribuir a les tasques del Congrés d'Higiene Escolar de Barcelona de l'any 1913, essent vice-presidenta de la Junta, que presidia el doctor Tolosa Latour (11).

Essent poques les dones metgesses, i més encara en exercici pràctic i actiu, fou sol·licitada sovint per a fer conferències en moltes institucions i particularment en molts cursos de divulgació. Va fer un curset sobre com cuidar els malalts i donar-los-hi els primers auxilis, al Patronat parroquial d'obriers de Sarrià (12).

El gener de 1914 se li demanà de fer --la primera vegada que ho feia una dona-- la conferència inaugural de curs del Col·legi de Metges de Barcelona. Va tenir un ressò important a la premsa local (13). El seu text va ser publicat per la Gaceta Mèdica Catalana i àdhuc fou reproduït per la Revista del Ateneo Obrero Manresano (14).

Lligada a activitats de promoció social de la dona, fou membre de la Junta Directiva de la "Casa de Lactancia y Cuna" i del "Patronat per a l'obrer de l'agulla". També va fer molts cursos de divulgació, en el camp de la prevenció sanitària: puericultura, maternologia, guaricions d'urgència, atenció dels malalts.

Va tenir una certa activitat política, dins dels grups nacionalistes i va participar en les tasques del Centre Catalanista doctor Robert, de la que havia de ser cap dels serveis assistencials i havia d'atendre principalment a

nens i mares del Raval. En una nota necrològica, ressaltant la seva vinculació, es diu "Lliga Catalana perd un dels seus prestigis" (15).

Va morir a Barcelona, de manera sobtada, el 17 d'octubre de 1933, als cinquanta-cinc anys. Tenia dues filles, Teresa i Edelmira Llaberia i Sais, que també foren metgesses.

OBRA ESCRITA

Trinitat Sais va fer una obra escrita reduïda si la valorem des del punt de vista dels metges que escrivien treballs. Però és la més extensa entre les metgesses catalanes del seu temps, en el primer terç del segle XX, quan la producció escrita de les dones que exercien la medicina era gairebé simbòlica. La dividim en tres apartats:

a) escrits del **període inicial** en una revista concreta "La Mujer Moderna", que es feia a Manresa, i també altres a la premsa diària de Barcelona.

b) escrits en relació a **Congressos** en els que participà, així el de la Tuberculosi de 1910 i el d'Higiene escolar de 1913, ambdós a Barcelona.

c) la conferència inaugural de curs al Col·legi de Metges de 1914 i altres **conferències**.

A-1) Els primers treballs de divulgació a "La Mujer Moderna" (LMM). (1904).

-- Publicats a "La Mujer Moderna", Manresa, 1904. La revista era quinzenal i els dividim en dos blocs, els que són més de caràcter informatiu, de divulgació de coneixements, i els que tenen una funció més sensibilitzadora, de creació de consciència. La revista es publicava en castellà, però sovint recollim la cita en traducció catalana. Indiquem la data en que se signa l'article.

A la primera pàgina de la revista hi ha dos petits anuncis, de dues metgesses, les doctores Sais, que exerceix a Barcelona i Fontova, que exerceix a Lleida. Semblen més anuncis de suport a la revista que per a la captació de clients (16).

Escrits de caire més divulgatiu

*** "Vestidura del recién nacido"**

Remarca la importància de la vestidura correcta, que sigui suficient, recorda un escrit de Michel Levy: "una de les causes més importants de mortalitat en el nadó és la insuficiència de roba". A més el nen no ha d'estar immobilitzat, gairebé enfaixat, sinó que ha de poder respirar amb comoditat. Recomana el sistema de vestit "a l'anglesa", que abriga més que el mètode americà i deixa més lliure que el francès. També recomana canviar la roba cada vegada que el nen s'embruta i diu que la neteja s'ha de fer "amb les antigues colades de cendra i aigua calenta" (17).

*** "Higiene bucal"**

Es un article de divulgació del coneixement dels microorganismes, alguns són útils i altres poden causar malalties. Recomana la neteja de la boca amb raspall i algun antisèptic. Explica algunes fórmules amb àcid tímic, àcid bòric, salol i altres compostos. Remarca que és una profilaxi de la càries i d'altres infeccions (18).

*** "Cuidados en Higiene del recién nacido"**

Es una explicació de puercultura divulgativa, interessant en el seu temps pel públic a qui va dirigit, que no té formació suficient en aquest camp. Explica que el nen ha de dormir sol en el seu llit, mai amb la mare o la dida, pel risc d'asfíxia, com ha passat algunes vegades. S'ha de posar de costat, pel perill de vòmit. Cal que es mantingui una temperatura suau i que en el lloc on dorm el nen no hi hagi cap producció de fums: xemeneies, estufes, ni fumadors. Recomana la vacuna de la verola. La visió és diferent de la que es té ara sobre el desenvolupament immunitari del nen i s'aconsella començar la vacuna als dos mesos. També insisteix en el bany i el passeig habitual (19).

Escrits d'intenció més sensibilitzadora

*** "Prenda antigiénica"**

Es un escrit contra la utilització de la cotilla, "ridícula prenda imposada per una moda insensata que obliga a empresonar el cos... només per aprimar la cintura". Explica les conseqüències que té el seu ús des de la infància: redueix la base del tòrax i per tant la funció del diafragma per a la respiració. Blasma contra la compressió de les vísceres, les dificultats per a la circulació, i al final embarassos difícils i parts amb més dificultat "que veiem tan freqüentment en l'exercici de la nostra professió". Hi ha un

enfocament de rebel·lia: "El millor i més natural seria que nosaltres, les dones, les eternes martiritzades per aquesta peça de tortura, ens revoltéssim contra aquesta moda cruel, dictada per persones ignorants...". Finalment recorda els models de bellesa clàssica, en pintura i escultura, que no tenen pas les deformitats que provoquen les cotilles (20).

* **"¿Por qué tanto enfermo?"**

Es un article curt amb una idea precisa. Hi ha massa malalts: "són més els malalts que els qui estan sans". La causa està en que les mesures d'higiene i de coneixement de l'alimentació correcta són escasses per la manca d'instrucció de la dona. Diu que la dona, com a mestressa de casa ha de cuidar l'alimentació, que cal que tingui coneixement del valor nutritiu dels aliments, que ha de cuidar la ventilació. "ha de tenir la instrucció suficient per ser la higienista de la família, única manera de conservar la salut... doncs la higiene pública té les seves arrels en la higiene privada i aquesta l'administra només la dona" (21).

* **"La naturaleza es maestra"**

Comença amb una explicació del progrés en els medis de comunicació, en el coneixement del món, de la immensitat de la natura. Però també la gran variabilitat, que és deguda al moviment "no hi ha res parat a la terra" i "parant-se no és possible el progrés". I acaba: "Res, res dorm a la naturalesa, res es manté estacionari, a excepció de la dona, que per la seva apatia per l'estudi, ni té els privilegis que li donen ni en vol conquerir d'altres". L'article vol ser una crida per a sensibilitzar les dones, que exercint els seus drets guanyin la seva llibertat (22).

A-2) Altres escrits de divulgació sanitària a la premsa en els primers temps

* **"De las Bebidas"**

Explicació sobre el paper de l'aigua a l'organisme, les característiques de l'aigua de beguda, composició en gasos i sals, la sensació de set. Recomanava no beure aigua massa freda, sinó a 10-12° C. Diu que no s'ha de beure sense set (23).

* **"Lecturas útiles. Dispepsia"**

Article de divulgació sobre la fisiologia de la digestió. Explica les substàncies que poden irritar l'estómac, entre elles alguns aliments; espècies, condiments, salats i fumats, picants, i carns en mal estat i aliments adulterats. També el mal que fa menjar a deshora i de pressa, mastegar malament, menjar massa. Esmenta "la influència del tabac en la dispèpsia

s'admet des de fa molt temps... molts fumadors es queixen de cremor d'estómac, sobretot els qui s'empassen el fum...". L'exercici és una condició necessària per a les bones digestions, perquè el sedentarisme predispesa a la dispèpsia. I acaba amb una visió pedagògica: "com veiem és important establir, a les famílies, un bon règim alimentari, complint les seves indicacions, única manera d'estar lliure d'una infinitat de les molèsties que comporta la dispèpsia i destrueixen la nostra salut" (24).

* "Para las familias. De la habitación de los enfermos".

Article de divulgació sanitària. Explica la necessitat de neteja absoluta, mobiliari just sense excés, millor de metall o vidre que es desinfecta més bé. Insisteix en la importància de la ventilació: "no hi ha res que pugui substituir aquesta ventilació periòdica, que posa el malalt en contacte amb l'aire pur". Cal fer-ho inclús en temps molt fred i aleshores en sessions de durada més curta i més repetides. Explica les temperatures més adients de l'habitació, amb el malalt allitat, per a les diverses malalties, entre 15° C per la xarampió i 15ª per a la febre tifoide. I cal escalfar l'habitació quan el malalt s'hagi d'aixecar (25).

*

B-1) La intervenció en el Congrés de la Tuberculosi (1910)

L'any 1910 es va fer a Barcelona el que es va dir "Primer Congreso Español Internacional de la Tuberculosis". El títol potser és una mica gran, tot i que hi ha una certa participació de fora, principalment de l'Amèrica espanyola. Se celebrà del 16 al 22 d'octubre. El president del Congrés fou el doctor Rafael Rodríguez Méndez, catedràtic d'Higiene i antic rector de la universitat de Barcelona. Hi havia un "Comité de damas" que presidí Leonor Canalejas, professora de l'Escola Normal de Mestres de Barcelona. Hi havia dues vicepresidentes: la doctora Trinitat Sais "doctora en medicina i metgessa especialista de Barcelona" i Celestina Vigneaux de Corominas, mestra de Barcelona. Entre les vocals hi trobem, entre altres, les doctores Miracle dels Desemparats Andreu de Fortuny, de Barcelona i Virginia Soler, exercint a Alcoi: ambdues havien fet els estudis a Barcelona.

La doctora Sais s'encarregà de la primera ponència d'aquesta secció: "Principales causas de la propagación de la tuberculosis en las escuelas. El material de enseñanza como propagador de la tuberculosis. Desinfección de las escuelas para evitar el contagio tuberculoso" (26). També portaren ponències les doctores Concepció Alexandre, de Madrid, i Virginia Soler, d'Alcoi.

* Pel mateix congrés va escriure un treball curt: "Vulgarización higiénica para combatir la tuberculosis. ¿Cómo evitaremos la tuberculosis?". Primer Congr. Esp. Intern. de la Tuberculosis. (Barcelona 16 a 22 de octubre de 1910).

B-2) La intervenció en el Congrés d'Higiene Escolar (1913)

Se celebrà a Barcelona el mes d'abril de 1913. El Comitè de Dames estava presidit per la senyora Celestina Vigneaux de Corominas, professora. Carme Karr en fou vicepresidenta i Trinitat Sais fou una de les vocals, l'única que era metgessa. Aquesta va fer una presentació del Congrés en una conferència a l'Ateneu Barcelonès (27). També aquí va assenyalar les mancances de les escoles: "les escoles sense sol, sense llum, sense aire, en les que tantes hores estan tancats els nostres nens... la tasca heroica dels mestres, amb sous petits i sense material d'ensenyament... i finalment remarcà la importància de la col.laboració entre mestres i metges, pel futur dels nens i "la necessària, la urgent comunitat que hi ha d'haver entre la família i l'escola".

*

C-1) La conferència inaugural en el Col.legi de Metges (1914)

* Discurs inaugural del Col.legi de Metges de Barcelona, sobre mortalitat infantil, el 31 de gener de 1914. "La ignorancia de la mujer en los conocimientos de higiene y puericultura como primera causa de la mortalidad infantil" (28). Insisteix en una idea que té prou clara, una part dels problemes es deuen a la manca d'instrucció que tenen les mares sobre aspectes d'higiene i de puericultura, el que fa que gairebé a totes les famílies hi hagi alguna mort en aquesta edat. Aporta dades de la ciutat de Barcelona, on assenyala que gairebé un terç dels nens moren abans d'arribar als cinc anys. Defensa l'alletament matern i entra en els aspectes jurídics i sociològics de la mortalitat infantil. Però remarca sobretot que "depèn, com tots els nostres grans mals, d'una causa que podem combatre i que podem vèncer: depèn de la ignorància".

El discurs va tenir una certa repercussió a la premsa. Així Feminal comenta "enguany, per primer cop, el Col.legi de Metges de Barcelona cregué un deure encarregar el parlament d'obertura de curs a una dona". Es llegí en "l'espaiós saló de la plaça de Catalunya" i la revista apunta "l'entusiasme

sincer que despertà es llegia fins en els més acèrrims enemics del feminisme un convenciment que la dona catalana té capacitats ben definides per ocupar un lloc tan honorós en la ciència com l'ocupa ja de temps en les arts, la literatura, la pedagogia...". El Diario de Barcelona també es va fer ressò ampli del discurs (29).

C-2) Altres conferències:

Entre les nombroses que va fer tenim notícia documentada d'algunes d'elles:

* L'any 1912 va intervenir en una sèrie de conferències al Patronat parroquial d'obrers de Sarrià sobre Higiene i cura dels malalts. Igualment l'any 1915 (30).

* WEI mateix any 1915 va fer un discurs sobre "Puericultura elemental", recollit a la revista de l'Ateneo Obrero Manresano (31).

* El 5 de març de 1921, a Terrassa: "Puericultura y maternología". Formava part d'un cicle de cultura femenina, organitzat per l'Ajuntament de Terrassa i el professorat de les escoles domèstiques de la ciutat (32).

RESUM

Trinitat Sais i Plaja (la Bisbal, 1878 - Barcelona, 1933), inicialment mestra, es llicencià en medicina l'any 1903 i fou la vuitena metgessa graduada a la facultat de Barcelona i la primera d'origen de les comarques gironines. En la valoració de la seva obra mèdica destaquen: 1) una activitat professional continuada durant trenta anys, fins a la seva mort, en un temps en que hi havia poques metgesses i àdhuc algunes deixaven l'exercici pràctic. 2) Una tasca com a divulgadora sanitària expressada en articles en revistes, algunes en relació amb l'activitat de la dona i a la premsa diària; 3) també en aquest sentit una activitat divulgadora, i en part d'organització, en el camp de la prevenció sanitària en forma de conferències i curssets. 4) participació en l'organització d'alguns dels Congressos mèdics que es van fer a Barcelona, més en els seus primers anys com a metge: el de la Tuberculosi de 1910, el d'Higiene Escolar de 1913; la conferència inaugural de 1914 al Col·legi de Metges. 5) participació en activitats dins del camp del "feminisme", principalment en articles en revistes d'aquest tipus, la primera "La Mujer Moderna" i també "Feminal"; 6) una participació activa, si bé en un nivell no primari, en la visió política i social del catalanisme.

NOTES

(1) A la facultat vella del carrer del Carme es van llicenciar nou metgesses que, per ordre cronològic de l'any en que van acabar els estudis són: Elena Maseras, 1878; Dolors Aleu, 1879; Martina Castells, 1881 (les tres van fer l'examen de llicenciatura l'any 1882, per endarreriments d'origen polític que no reconeixien el dret de les dones a fer estudis universitaris); Dolors Lleonart, 1886; Sinesia Pujalte, 1901; Miracle dels Desamparats Andreu, Francesca Fontova i Trinitat Sais, totes el 1903; i Montserrat Bové, 1904. A més, començant els estudis a la facultat vella i acabant-los a la nova, van acabar el 1908 Virginia Soler i Alberola i Dolors Pujalte.

-- v. Flecha, Consuelo: "Las primeras universitarias en España" Madrid (Narcea ed) 1996. v. pp. 146, 207, 216 i 232.

-- v.t. Corbella, J; Domènech, E: "Metgesses a l'antiga facultat de medicina de Barcelona del carrer del Carme". Gimbernat, 2000, 33, 203-220. v. pp. 210-211.

(2) En algun lloc se cita com a any de naixement el de 1879, però consta com a data de naixença, a la seva partida de bateig, el 22 de juliol de 1878.

(3) Expedient Arxiu Universitat de Barcelona (AUB). v.t. Flecha, loc. cit. p. 232.

(4) Va acabar els estudis el setembre de 1903. El 29 de setembre de 1903 es remet l'expedient per a fer l'exercici de llicenciatura i fa aquest examen el 5 de febrer de 1904. El títol té data de 12 de març de 1904.

(5) Exp. AUB.

(6) Libro Registro de Grados y Reválidas de la Facultad de Medicina los cursos 1877 a 18.. (fins a 1904). Registre de llevadores, v. p.134 v. núm. 7.

(7) A la primera pàgina de La Mujer Moderna hi ha un petit anunci seu: "Dra. Trinidad Sais de Llaberia. Médica Tocóloga. Especialista en Enfermedades de la Mujer y de los Niños". Pelayo 10, 1º, 2º. Barcelona". A sota hi ha un altre anunci d'una metgessa: "Médica Cirujana. Francisca Fontova Rosell. Ex interna pensionada de la facultad de Medicina de Barcelona. Blondel 4 bis. Lérida".

(8) Segura, Isabel; Selva, Marta: "Revistes de dones, 1846-1935". Barcelona (Edhasa) 1984. v. pp. 257-258.

(9). "Primer Congreso Español Internacional de la Tuberculosis". Barcelona, 16 a 22 de octubre de 1910. Es un llibret de presentació del Congrés, en forma de programa molt extens, de 180 pp. v. p. 53.

(10) Romeu, Juana: "La mujer y la ciencia. La doctora Trinidad Sais de Llaberia". El Dia Gráfico, 13 de gener de 1921, p. 9. (A més hi ha fotografia a la mateixa pàgina).

(11) Karr, Carmen: "La mujer en el Congreso de Higiene Escolar". Referència a diversos aspectes del Congrés. Fotografia de la doctora Trinitat Sais. (pàgina tallada, sense indicació d'origen, ni numeració) (1913). Amplia referència a una conferència seva a l'Ateneu Barcelonès.

(12) *Diario de Barcelona*, 15 de maig de 1915, p. 6.106, -- v.t. *Diario de Barcelona*, 22 de juny de 1912, p. 9.730.

(13) *Feminal*: "La Ciència i la dona catalana. La doctora Sais de Llaberia". Hem vist el retall, que no porta la data (ref. a la conferència al Col·legi de Metges, 1914). Anuncia que dona un extracte.

v.t. *El Dia Gráfico*, pàg. 14 (i foto a p. 16) (1 de febrer de 1914). "En el Colegio de Médicos. Discurso de la doctora Sais de Llaberia" -- Recollida també a *Diario de Barcelona*, 30 de gener de 1914, p. 1.396 i 1 de febrer de 1914, p. 1.511.

(14) Sáiz de Llaberia, Trinidad: "La ignorancia de la mujer en los conocimientos de Higiene y Puericultura como primera causa de la mortalidad infantil". *Gaceta Médica Catalana*, 1914, (1er semestre) t. 44, pp. 161-168. v.t. *Gac. Med. Cat.* 1915, 2t. 46, p. 320. Fem notar la manera d'escriure el seu cognom: Sáiz, en comptes del correcte i català Sais.

(15) C.K. (Carme Karr): "La doctora Sais de Llaberia" *Cultura Doméstica*, 1933, I (5), pp. 73-74. (necrologia i foto)

--v. t: Bulart, Alexandre: "La doctora Trinidad Sais de Llaberia", nota necrològica. El retall no permet identificar de quin diari és. Parla de la seva oratòria particular.

(16) v. nota 7.

(17) *La Mujer Moderna (LMM)*, VII-1904, p. 2.

(18) *LMM*, XI-1904, pp. 3-4.

(19) *LMM*, año I, p. 2. En l'article retallat de la revista, que hem vist, no s'indica el mes de la publicació.

(20) *LMM*, IX-1904, p. 2.

(21) *LMM*; X-1904.

(22) *LMM*; XI-1904, pp. 2-3.

(23) Retall de diari no identificat, 5-XII, no hi ha més indicació en el retall que hem vist.

(24) article de diari no identificat, XI-1904.

(25) article de diari no identificat, XII-1904.

(26) v. op. cit. nota 9, pàg. 56. v.t. "El Congrés antituberculós i la dona" *Feminal*, (no data, no pàg. en el retall vist, però ha de ser de 1910). Hi ha fotografies de Leonor Canalejas i Trinitat Sais i quatre del Congrés.

(27) v. nota 12.

(28) v. nota 14. -- Recollit també a: Danón, Josep: "Historia de nuestra corporación" *Información Colegial*, 1968, (núm. 39), pp. 15-51.

(29) Sais de Llaberia, Trinitat: "La ignorància de la dona en els coneixements d'higiene i puericultura com primera causa de la mortalitat infantil". *Feminal* (1914, ?), (amb foto de l'autora). v.t. *Diario de Barcelona* (D de B), 1 de febrer de 1914, p. 1.511 i D de B, 30 de gener de 1914, p. 1.396.

(30) v. D de B, 22 de juny de 1912, p. 9.730 i D de B, 15 de maig de 1915, p. 6.106.

(31) v. nota 13.

(32) Bruniselda: "Del ciclo de conferencias de cultura femenina en Tarrasa" *El Día Gráfico*, 10-març-1921, p. 10. Hi ha una foto de la doctora Sais a p. 9.